БІБЛІЯТЭКА САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ

БИБЛИОТЕКА СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ БЕЛАРУСИ

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

ХУЛІГАН

АПОВЕСЦІ
АПАВЯДАННІ
НАТАТКІ
МІНІЯЦЮРЫ

МІНСК
ВЫДАВЕЦТВА «ЧАТЫРЫ ЧВЭРЦІ»
2017

УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Беи)-5
К79

Крэйдзіч, А. М.
К79 Хуліган : аповесці, апавяданні, нататкі, мініяцюры / Анатоль Крэйдзіч. — Мінск : Чатыры чвэрці, 2017. — 308 с. — (Бібліятэка Саюза пісьменнікаў Беларусі).
ISBN 978-985-581-069-9.

Новую кнігу Анатоля Крэйдзіча «Хуліган» склалі творы розных жанраў: аповесці, апавяданні, нататкі, мініяцюры. Шматаблічная яна не толькі па форме, але і па падыходзе да асэнсавання рэчаіснасці, мастацкага адлюстравання сучаснасці і сучаснікаў. З'ядноўвае ж яе ў адзінае цэлае беларускі дух, якім прасякнуты кожны радок, а таксама тонкі псіхалагізм і заглыбленасць у з'явы, якія даследуюцца з дапамогай слова.

Адрасавана шырокаму колу чытачоў.

УДК 821.161.1(476)-1
ББК 84(4Беи)-5

ISBN 978-985-581-069-9

© Крэйдзіч А. М., 2017
© Афармленне. ТДА «Выдавецтва "Чатыры чвэрці"», 2017

АПОВЕСЦІ

КОСЦІК І МАРГАРЫТА

Гісторыя адной меланхоліі

Трэба шукаць сарцавіну, самую глыбокую канцэнтрацыю чалавечага ў чалавеку.

М. Булгакаў

Тлумачальная запіска

Шаноўны рэдактар!

Хоць я і не прафесійны літаратар, а ўсяго толькі журналіст, нейкае чуццё падказвае мне, што твор, які выпадкова трапіў у мае рукі і які я пераадрасоўваю Вам, патрабуе якраз гэтага дадатку-тлумачэння. Таму прашу лічыць гэты суправаджальны ліст часткаю «Гісторыі...». Калі, вядома, у Вас будзе на тое згода.

Шаноўны чытач!

Цябе я таксама прасіў бы не аддзяляць запіску ад асноўнага, аўтарскага тэксту. Лічыце яе... скажам, асобным раздзелам.

Калі ўжо я падпісваю твор сваім імем, то, пэўна ж, маю права распараджацца ім па сваім разуменні, на што і ўпаўнаважыў мяне аўтар, які сам падпісацца наадрэз адмовіўся. Калі Вы дачытаеце запіску да канца, то зразумееце, чаму ён загадаў зрабіць менавіта так, а не інача́й.

Але спачатку прыгадаю, як гэтая гісторыя пачалася. Слотным вераснёўскім ранкам, калі абрыдлы за некалькі дзён дождж, што шумеў за акном, нібыта ўваліўся ў мой кабінет у чалавечым аблічччы. З жанчыны няпэўнага ўзросту, з яе доўгага, з накінутым на галаву капюшонам, чорнага плашча сцякала на падлогу вада. Твар таксама быў мокры, і, як мне падалося, не толькі ад дажджу. Нібыта пацвярджаючы маю здагадку, жанчына ўсхліпнула.

Паздароўкаўшыся і справіўшыся, хто гаспадар кабінета, яна выцягнула з-пад плашча абгорнуты чысценькім белым ватманам альбом, і паклала на самы край майго заваленага паперамі стала.

— Што гэта?

— Гэта? — нібы перапытала яна. — А вы адгарніце вокладку і ўбачыце.

На першай старонцы каліграфічнымі літарамі было выведзена: «Шчасце ў падарунак. Раман». Унізе стаяла імя і прозвішча аўтара.

— Прабачце, але вы не па адрасе. Вам трэба ў рэдакцыю літаратурнага часопіса. А гэта газета. Мы не друкуем раманаў.

— Я ведаю, што газета, — захвалявалася жанчына. — Але я знарок шукала якраз вас. Вы адкуль родам?.. Бачыце, мы з вамі землякі. Мне так і тлумачылі. Няўжо ж па-зямляцку не паможаце? Вы ж лепш ведаеце, дзе тут гэтыя вашыя часопісы. Можа, паклапаціліся б.

Яна ўмольна зірнула на мяне з глыбіні насунутага на самыя вочы капюшона. Гэткая зняможаная і бездапаможная.

— Гм. Па-зямляцку, кажаце.

— Ну, вядома. Няўжо ж мне шукаць, нічога і нікога не ведаючы, тыя часопісы. Грэх землякам адмаўляць. Мы аддзячым, не падумайце…

— А хто вы будзеце аўтару, калі не сакрэт?

— Які ж тут сакрэт. Ён прасіў, каб я назвалася Маргарытай. Проста Маргарыта. Гэта маё імя.

І, ужо прыадчыніўшы дзверы, каб выйсці, азірнулася, дадала:

— Жонка я яму, — затрымалася, крыху падумала, сказала, нібыта вінавацілася. — Там усё прыдумана, не падумайце…

— А чаму ж ён сам…

— Хворы ён…

І жанчына хуценька, забыўшыся развітацца, прычыніла за сабой дзверы.

Праз які тыдзень ці мо нават раней да мяне ў кабінет літаральна ўварваўся малады чалавек. Выгляд ён меў хваравіты. Найперш пра гэта сведчылі запаленыя вочы і сцягнуты, высахлы твар. Позірк блукаў па кабінеце.

— Гэта да вас прыходзіла жанчына па імені Маргарыта?

— Да мяне, — успомніў я і адразу ж здагадаўся, хто перада мною.

— Альбом у вас?

— У мяне.

Нечаканы госць замяўся.

— Вы ўжо прачыталі?

— Прачытаў. Але…

— Не працягвайце, — ён замахаў рукамі, — прашу вас, нічога больш не кажыце. І нікому яго не паказвайце. Пакуль я не дам на тое сваю згоду. Усё. Бывай, зямляк.

Ён знік гэтак жа нечаканна, як і жанчына, якая назвалася Маргарытай.

Мне нічога не заставалася, як толькі здзіўлена паціснуць плячыма і забыцца на рукапіс. Балазе, хапала сваіх клопатаў…

Праз некалькі месяцаў пасля візітаў дзіўных землякоў (а мо і праз год), наведаўшыся ў родны гарадок, я пацікавіўся ў сваякоў, ці не ведаюць яны такіх маладых людзей, ці хоць бы чулі пра іх што-кольвек.

Аказалася, што чулі.

Матцы нехта расказваў, што жыве ў гарадку такая сям’я. Ён працуе мулярам. З некім, кажуць, не падзяліў кватэру, лічы, адабраў, а пасля схаваўся на месяц ці нават болей ад помсты. Але той, пакрыўджаны, усё адно дарваўся да яго і ледзь не скалечыў. Яна, праўда, дакладна не магла сказаць, ці таго маладога муляра спачатку пабілі, а тады ён схаваўся, ці знайшлі ў схованцы і надавалі кухталёў. Дакладна ведала толькі, што бойка была, і што яго, гэтага муляра, уратавала жонка.

— Кажуць людзі, — у матчыным голасе з’явілася трагічная нотка, — што за ёю, за сваёй Рыткаю,

здаецца, гэтак яе завуць, ён жыве як за каменнай сцяной. Накорміць, апране, дзетак дагледзіць, усё і па хаце, і па гаспадарцы ўправіць. Нават катэдж — нібыта больш яе заслуга, чым яго…

Матка, у рэшце рэшт, ахрысціла яе «залатой жанчынай», маўляў, такім трэба помнік пры жыцці ставіць.

Пасля я на доўгі час забыўся і на рукапіс, і на яго жывых герояў.

І вось успомніў. Адразу ж, як толькі пераступіў парог іх кватэры ў сталіцы. Я пазнаў сваіх даўніх візіцёраў, хоць ён ужо быў сівы, а на яе твары з'явіліся першыя неглыбокія маршчынкі і… акуляры.

У мяне было рэдакцыйнае заданне: зрабіць інтэрв'ю з лаўрэатам нейкай міжнароднай прэміі, якая выдаецца за гуманізм у творчасці. Гэтым «гуманістам» аказаўся той самы стары знаёмы, рукапіс якога пыліўся недзе ў шуфлядзе рабочага стала ў рэдакцыйным кабінеце.

Нагаварыўшыся пра творчасць, мы згадалі і пра той рукапіс. Гаспадар сказаў:

— Здаецца, то была споведзь, а не літаратура. Нешта я ўжо і запамятаваў, як яна напісана. Ведаеце, я цяпер з задавальненнем перачытаў бы тую крэмзаніну.

Зрабілася крыўдна за той рукапіс. Мне ён спадабаўся. Шчырасць, чысціню, светлы боль выпраменьвалі тыя прыгожым дзявочым (так, менавіта дзявочым) почыркам спісаныя старонкі. А ён гэтак абыякава, крыху нават грэбліва, зняважліва адазваўся пра іх. А яшчэ гуманіст. За што толькі далі яму тую прэмію.

Я паспрабаваў запярэчыць, маўляў, ніякая гэта не крэмзаніна… Субяседнік у адказ адно паблажліва ўсміхнуўся. Калі гаспадыня прынесла гарачую гарбату і самапечаныя пернічкі, ён, падзынькваючы лыжачкай, прапанаваў:

— Я хацеў бы прачытаць тую сваю споведзь. Але не ў рукапісе, а апублікаваную. Падпрацуй і выдай яе пад сваім імем. Бо я пад сваім усё адно публікаваць не буду. А табе будзе маральная кампенсацыя за клопаты.

— Вы адцураліся ад свайго?.. — я ледзь не сказаў «дзіцяці».

Ён зноў паблажліва ўсміхнуўся, прыгубіў гарбаты:

— Не ў гэтым справа, зямляча. Дык згодзен?

— Згодзен.

Я адказаў сцвярджальна толькі таму, што ў той момант мяне ахапіла пачуццё жалю да няшчаснага, як мне тады ўявілася, рукапісу, і адначасова пачуццё непрыязнасці да аўтара. Ён нібыта прапаноўваў мне ўсынавіць сваё дзіця, якое не падабалася яму і падабалася мне. Праўда, на нейкае імгненне, расказваючы па маёй просьбе пра першы свой празаічны твор, ён, падалося, усё ж расчуліўся.

— А ведаеш, — уздыхнуў апавядальнік, — хацеў яго, героя свайго, алкаголікам зрабіць. Але — трэба ж такому — сон убачыў, нібыта ён, гэта значыць, я, спіўся… Нібыта, чуеш, назбіралі мне хлопцы грошай на білет у сталіцу, каб рукапіс «звёз», а я на тыя грошы набраў гарэлкі, закускі і пайшоў пешшу. І вось прасынаюся ранічкаю ў лесе пад кустом (куст запомніў — калінавы), азіраюся, мацаю вакол сябе рукамі — няма рукапісу. А тут нейкая гамана зусім блізка. Вызіраю з-за куста, гляджу, а маім рукапісам паляўнічыя вогнішча распальваюць. Я стаю і плачу. Моўчкі. Доўга. А сэрца баліць-баліць…

Мне падалося, што расказанае было не сном, а праўдаю. Аднак здагадку пакінуў пры сабе.

Літаральна за некалькі дзён я паправіў, як мог (а мог я дагэтуль правіць адно газетныя тэксты), выцягнуты з дальняга кута шуфляды рукапіс, разбіў яго на часткі і раздзелы, раздзелам даў назвы, закрэсліў слова «раман» і замест яго напісаў «Гісторыя адной меланхоліі» (усё-ткі, падумаў, гэта сапраўды споведзь, і я не вызначыўся пэўна, які жанр найлепш ёй пасуе), рэдакцыйная машыністка ўпотай перадрукавала ўсё гэта на машынцы і… І на папцы, у якую паклаў «гісторыю», вывеў сваё прозвішча, імя…

Частка першая

Рытка

I

— Танец з хусцінкаю! Сем на сорак! — абвясціў у мікрафон музыка і аперазаўся расцягнутым мехам гармоніка.

Як і ўсе, я перабіраў нагамі, тоўк і перамешваў пясок на падворку, штурхаў локцямі суседзяў: злева — безаблічна-непрыкметную аднагодку Рытку, справа — незнаёмага п’янаватага мужычка, вельмі энергічнага і смешнага.

Танцоры стварылі жывое пярэста-рухавае кола пад адзіным на ўвесь двор, затое яркім, ліхтаром.

На мяне часам зіркалі дзяўчаты, і я лавіў іх запаленыя гарэлкаю, рухам, вясельнаю ўзрушанасцю позіркі.

Адным, мажа, падабалася мая знешнасць, бо я тады быў статным і на галаву вышэйшым за сваіх аднагодкаў, іншым, як сам лічыў тады, абыходлівасць і самастойнасць, у адрозненне ад многіх я амаль не піў за сталом, быў цвярозым, але вясёлым, вострым на слова, якое, прынамсі, нікога не крыўдзіла.

Рытка не зыркала. Яна пазней прызналася, што не асмельвалася «страляць» па мне, бо, па-першае, не было чым — вочы колькі ні фарбавала, а прыгожымі, выразнымі так і не рабіліся, а па-другое, даўно звыклася з думкаю, што яна нікому не патрэбна, нават самаму бядотнаму хлапчыне.

Мяне не здзівіла, што я апынуўся калені ў калені на пасцеленай на доле хусцінцы з нейкай мілай істотай адным з першых. Мы цмокнуліся ў вусны — у яе былі густа напамаджаныя, бессаромна блішчалі. Я крутнуўся з дзяўчынаю, твар якой начыста сцёрся з маёй памяці,

у вальсе, пакінуў яе і пайшоў, прытанцоўваючы і памахваючы над сабой хусцінкаю, па крузе, выбіраючы «партыю». Мне падалося, што запрасіць якую прыгажуню было б занадта банальна, і я апынуўся перад самаю старэйшай з усяго гурту жанчынаю, без году бабуляю. Кола загуло і запляскала ў ладкі. Гарманіст крыкнуў у мікрафон:

— Бабуля, у засос яго, у засос!

Танец са смехам і гоманам працягваўся. Паспелі пастаяць каленьмі на хусцінцы ці не ўсе, хто быў у коле, а спрытнейшыя нават двойчы ці тройчы, толькі маю суседку Рытку ўсе абміналі. Яна перастала ўжо ўсміхацца, часцей глядзела сабе пад ногі, чым на танцораў, а пасля я прыкмеціў, як у вачах дзяўчыны няўлоўна бліснула слязінка. Я маліў Бога, каб хлопец, які важна праходжваўся паўз гаманкі ланцужок, спыніўся каля яе. Ну, хоць бы дзеля жаласлівасці. Але той выбраў іншую. Я пачаў злавацца, бо ніхто не хацеў парадаваць бядачку.

Калі мяне другім разам запрасілі цмокнуцца на хусцінцы, я пасля «працэдуры», не раздумваючы, папраставаў да Рыткі. Яна не паверыла: пастаяла, утаропіўшыся ў мяне няўцямнымі шэранькімі вачыма, і тады ўжо паслухмяна пайшла на сярэдзіну. Калі нашыя вусны наблізіліся, гарманіст працяжна цмокнуў у мікрафон, і гэтае раскацістае «цу-цу-цу», што лавінаю выкацілася з узмацняльніка, падалося мне здзекам. Але то быў бяскрыўдны жарт. Па-сапраўднаму здзеклiва прагучала кінутае кімсьці з натоўпу: «Што за здыхлю выбраў наш Кастусь?» Пэўна, яна таксама пачула тую насмешку, бо ледзь чутна трапятнулася, і мне захацелася прыцiснуць яе да сябе, захінуць ад нядобразычліўцаў, супакоіць…

Я запрасіў яе «на хусцінку» і наступным разам, пасля чаго дзяўчына папрыгажэла, вочкі яе засвяціліся, і яна ўжо не саромелася раз-пораз «пастрэльваць» у мой бок.

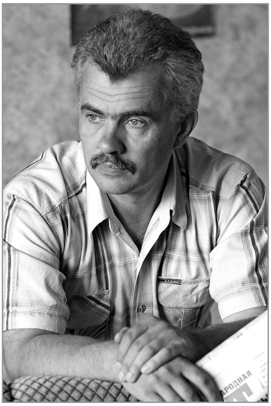

КРЭЙДЗІЧ
Анатоль Мікалаевіч

Нарадзіўся 27 чэрвеня 1965 года ў в. Заверша Драгічынскага раёна Брэсцкай вобласці. У 1992 годзе скончыў факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працаваў на розных пасадах у рэдакцыі Іванаўскай райгазеты «Чырвоная звязда», быў літсупрацоўнікам часопіса маладых літаратараў Беларусі «Першацвет», уласным карэспандэнтам газет «Народная воля», «Чырвоная змена» па Брэсцкай вобласці, аглядальнік Брэсцкай абласной газеты «Заря», намеснікам галоўнага рэдактара Брэсцкай абласной газеты «Народная трыбуна», рэдактарам Брэсцкай раённай газеты «Заря над Бугом» і галоўным рэдактарам Іванаўскай райгазеты «Чырвоная звязда». З 2005 года — старшыня Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. З 2016 года — намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Аўтар кніг прозы «Права на ўсмешку» (1994), «Палескі Напалеон» (2001), «Параненыя мары» (2002), «Роднае, шчымлівае» (2012), «Зборнік прозы» (2012);

дакументальна-мастацкіх кніг «Анатоль Клімец. Сага пра сапраўднага чалавека» (2005) і «Міхаіл Клімец. Кола лёсу» (2008).

Аповесці, апавяданні, нарысы, замалёўкі, рэцэнзіі публікаваліся ў разнастайных перыядычных выданнях і шматлікіх калектыўных зборніках.

Лаўрэат прэмій часопіса «Маладосць» (1991), Беларускага саюза моладзі ў галіне журналістыкі і літаратуры (1994), часопіса «Беларуская думка» (2003), Беларускага саюза журналістаў «Залатое пяро» (2009), літаратурнай прэміі імя Ул. Калесніка Брэсцкага аблвыканкама (2012), удастоены Падзякі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь за плённую творчую дзейнасць і значны ўклад у развіццё беларускай літаратуры (2011) і медаля Саюза пісьменнікаў Беларусі «За вялікі ўклад у літаратуру» (2013), Заслужаны журналіст Беларускага саюза журналістаў.

ЗМЕСТ

АПОВЕСЦІ

Косцік і Маргарыта.
Гісторыя адной меланхоліі 4

Атлантыда Янкі Рамановіча.
Дакументальная аповесць 99

АПАВЯДАННІ

Баравы мёд 152
Белы крэмень. 157
За небакраем нічога няма 170
Ёрчыкаў слуп. 180
Мурашнік 186
Мухамор 190
Мерка 204
Нічога не здарылася. 215
Партрэт. 220
Перон для беспрытульных 228
Смех 235
Хуліган 240

НАТАТКІ

Нараджэнне ў сталасці 260
Усё вакол — літаратура 261
Пра шляхетнасць і лапцюжнасць. 263
«Еўрабабка» на «Еўраабрусе» 267
Ах, вёска, вёска. 269
Хамут. 272

Жывая прытча . . . 274
Што пачытаць за сталом? . . . 277
На кухню — з перакладчыкам . . . 279
Хлопцы п’юць… акцівіл . . . 281

МІНІЯЦЮРЫ

Хваляванне . . . 286
Недавер . . . 286
Чытач і творца . . . 286
Час . . . 287
Вера . . . 287
Цень . . . 287
Чарнобыльская лялька . . . 287
Палена . . . 288
Карова і сялянка . . . 288
Сумневы . . . 288
Згадкі старога календара . . . 289
Упэўненасць . . . 293
Сталенне . . . 293
Новая казка пра новы час . . . 293
Кансерватызм . . . 293
Сюжэт . . . 294
Паэт . . . 294
Прыцяжэнне . . . 294
Чарка . . . 294
Піва . . . 295
Пейзаж . . . 296
Бач які! . . . 296
Праўда і няпраўда . . . 296
Пра жанчын . . . 296
Нагавіцы на каленях . . . 296
Як жыць? . . . 296
Прыродная прышчэпка . . . 296
Зварот-заклік . . . 297

Хачу стаць хлопчыкам 297
Магніт 297
Каламбур 297
Пра час і пра нас 297
Прага выказацца. 298
Агонь-бабёр 298
Парада. 298
Вобраз 298
Пра багацце і розум 298
У цешчы на хутары. 298
Гукі першага спаткання 299
Памацны кіёчак 299
Не жыві доўга 300
Чаму хвартух дзіравы? 300
Кішэні дзіравыя 300
Пра дарункі 301
Падшыпнік 301
Жонка і паркан 301
Жончына ахвярнасць .301
Старое і малое 302
Слава 302

Пра аўтара. 303